

GYÓGYPAEDAGOGIAI SZEMLE

Siketnémák, vakok, hülyék, gyengeelméjűek, dadogók és hebegők oktatásával foglalkozók
SZAKKÖZLÖNYE.

Előfizetési ára:	Szerkesztik és kiadják:	Megjelenik minden
Egész évre . 8 korona	NÉMETH LÁSZLÓ	hónap elsején 1 ívnyi
Fél évre . 4 "	és	terjedelemben
Negyed évre . 2 "	VÁRADI ZSIGMOND.	

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII. ker. Rökk Szilárd-utca 10. szám.

A lap tartalmáért felelős: NÉMETH LÁSZLÓ.

I. évfolyam.

Budapest, 1899 márczius 1-én

3. szám.

Tartalom: Tantervünkhöz: Herodek Károlytól. — Hogyan taníthatjuk meg a néma gyenge elméjű gyermekeket beszélni: Piper Hermanntól fordította Várady Zsigmond. — Ausztria és Németország néhány nevezetesebb siketnéma-intézetéről: Eliás Jakabtól. — Lapszemle. — Hazai Hírek. — Szerkesztői üzenetek.

Tantervünkhöz.

Gaudeamus igitur! Végre-valahára megszületik az oly epedve várt tanterv. Epedve várt, mert hisz' mindenikünk érezte égető szükségét s így mindenikünk jogos, méltányos óhaját látja beteljesülni.

Mily nagy nehézségekkel küzdöttünk és küzdünk mai napig is tanításunkban jó tanterv hiányában; mert az eddigi rendszer, mely szerint minden tanító maga csinált magának tanítási tervezetet, a dolog természeténél fogva sem lehetett kielégítő, mivel az így készült egyes tanítási tervezetek között semmi-féle összekötő kapocs nem volt, s ha bár egy időre — mint hézagpótló eszközt — el kellett fogadnunk, de állandósítani — az ügyre való káros hatás nélkül — nem lehetett. Abban az esetben, ha egy-ugyanazon tanító tanított volna valamely osztályt az I-től egészen a VIII. osztályig, ismervén növendékeinek képességeit és előrehaladottságukat, megfelelő tanítási tervezetet készíthetett volna osztálya számára. Ám de legtöbbször váltakozván az osztályok vezetői, nem ismerhették új növendékeiket, s így alkalmas tanítási tervezetet sem készíthettek számukra. Vagy ha az egyes iskolákat nézzük, mennyire különbözik a kolozsvári, váci, temesvári iskolákban pl. a IV. osztály tananyaga! Az újonnan készülő tantervtől várjuk a bajok orvoslását.

Mínhogy a tanterv reánk nézve oly fontos, legyen szabad néhány szóval a nyilvánosság előtt röviden hozzászólnom.

Nézeteim lehetnek helyesek, céltudatosak, s akkor némileg én is hozzájárultam az új tanterv megalkotásához szükséges eszmék megvilágításához. De lehetnek helytelenek, értéktelenek is, s akkor is használni vélek, mert a jobb meggyőződést megszilárdítottam.

Örül a lelkem, hogy tantervünk nem bürokraticusan készül, hanem nyilvánosan; nem titokzatosan, hanem mindenki részéről hozzáférhetőleg, sőt minden egyes intézet és iskola köteles a maga tantervét elkészíteni s a központnak beszolgáltatni, hol aztán a szaktanács az összehordott anyag-halmazból kiválogatja a legjobb, a legtermészetesebb tervet. Jussa van tehát minden egyes kartársnak hozzászólni; a mi véleményünket kéri ki első sorban a magas miniszterium, mert hisz szilárd meggyőződése lehet: *a gyakorlati igazságokon épült munka bírhat csak élő erővel.*

Tanításunk ez ideig — leplezetlenül szólva — nem mutatta fel a kívánt és kívánható sikert, többé-kevésbé meddő volt. Az a beszédképesség, melyvel egy tanfolyamot végzett tanuló bír, nem elégíthet ki senkit. Itt tenni kell valamit; találni modus vivendit az orvoslásra. 8 év a beszédtanulásra tökéletesen elegendő. Hogy a kívánt siker elérhető legyen, kétség kívül nagy szerepe lesz a helyes tantervnek, mely szerint munkánkat végezzük.

A mai beteges, kóros állapotnak oka többféle lehet. Lehet első sorban a phonetikai és leolvasási oktatás, lehet e szemléltető oktatás, lehet az olvasás és írás, nem különben a nyelvalkagyakorlatok.

Minden kétségen felül a helyes kiejtés megszilárdítása lényeges pontot képez tanításunkban. Azért az első osztály ügyes tanítót követel. Fektessünk súlyt az izomérzék fejlesztésére; igen sok gyermek azért ad oly állatias hangot, mert nincs kellőleg kifejtve az izomérzéke. Ezt pedig egyhamar elérni bajos dolog; itt hosszas fáradozásra, hosszas türelemre s ügyes, szakképzett erőre van szükségünk. A szemléltetés körül nagy óvatossággal járjunk el; figyelje meg növendékünk minden egyes mozdulatunkat s igyekezzék azt a legtökéletesebben, legprecízebben utánozni. A hiányos szemléletből folyólag mondhatom azt a tapasztalatomat, hogy a gyermekek oly nehezen, oly rosszul olvasnak le. Körülbelül annak a 30 hangnak a IV-ik osztályban egész biztosan kell menni, akkép, mint az elemi iskola ugyanez osztályában az olvasásnak. Hogy érhetjük el ezt? Úgy, ha az első osztályban tisztán erre fektetjük a fősúlyt. Itt fogalmat gyűjteni annyit jelent, mint a beszéd tisztaságának s a hangok illetve szájállás szemlélésének rováására dolgozni. Ne az legyen az irányadó, hogy a gyermekek tudnak egy-két fogalmat, hanem az, hogy milyen a kiejtésük. Azt a néhány fogalmat majd megtanulják a nyelvoktatás keretében a jövő, illetve következő osztályban. De ha a kiejtést hanyagoltuk el, vajmi véres-verejtékes fáradságba kerül a rendes kerékvágásba zökkenetünk. Mindezek mellett nem számúztam a fogalom-gyűjtést az első osztályból sem, sőt igen is, mondjuk meg, annak az értékenyes szónak mi a jelentménye. De mindezen értékenyes szavakat csak úgy tekintsük, mint a kiejtés javítására felhasználható gyakorlatot.

A beszédnek érthető elemét természetesen a vocalisok teszik; minthogy a hangok képzésénél ez a fontosabbik, következőleg a munka tekintélyesebb része ezt illeti. A consonansok, melyeknek

elsajátítása bár nehezebb, már nem igényelnek oly fokú gyakorlatot. S ha mindezt *jól* elvégezte az első osztály tanítója, eleget tett. Mondom, ez nem csekély munka, ez sisifusi szorgalom méltó eredménye.

A tiszta hangfejlesztés után sorakozik mindjárt a beszédre tanítás.

Mintegy elfogadott tényként hangoztatják azt: 4 éven át a gyermeket beszéd- és értelmileg oly fokra kell emelni, a milyenen egy a hallók iskolájába kerülő 6 éves gyermek van. Ezt az elfogadott igazságot, mely eddig bizony csak jámbor óhaj volt, van hivatalva érvényre emelni az új tanterv. A jelenlegi tananyag mennyi- és minőségével, a jelenlegi móddal, methodussal? Nem! Ez nem bizonyult be helyesnek. Növendékeink az órán többé-kevésbé a száraz olvasókönyv mellett unatkoztak. Ha kérdeztünk valamit, rosszúl, esetleg jól, de soha sem saját lelki tartalmuknak kifejezőjeként válaszoltak. Ki kellett préselnünk a szavakat, kifejezéseket; de a mily nehezen tudtunk velök helyes feleletet adatni, épp oly könnyen el is röppent az. Miért? Mert az anyag nem nyújtotta mindazon kellékeket, melyeket ő társaival szemben felhasználhat. Úgy vagyunk növendékeinkkel, mint a középiskoláink az idegen nyelvek tanításával. Vesződünk kellő eredmény felmutatása nélkül. Ott is nyolcz éven át tanulják a latint, s még sincsenek olyan fokon a növendékek, hogy elemükké, vérükké válják, vagyis társalogni tudjanak azon a nyelven, melyért oly sok fáradságot kellett kiállniok s melyre oly rengeteg időt pazaroltak.

Vissza kell csak idézni a régi szisztémát s párhuzamot kell vonni a jelen korszak methodusával, és azonnal szembe ötlük a hiba. A régi idő embereinek abban az eleven, abban a természetes, használható formában tanították a nyelvet, milyenben az ép érzékű gyermek tanulja a beszédet. Nem holmi-féle lélekölő, untató szabály, fordítás elreccitálásával. Ott volt a nyelv a maga tisztaságában. Maga a tanár latinul társalgott, latinul magyarázott a gyermekeknek. Így megszerették, megkedvelték a nyelvet. A kedv oly erőteljesen nyilvánult, hogy, mint egy igen tiszteletre méltó úri ember mondotta, már a második klasszis végén latinul beszéltek a növendékek. S ez lehetetlen? Nem. De nem kell visszaidéznünk a multak jobb módszerét sem, van erre napjainkban is példa, mely eléggé illusztrálja a gyermeknek idegen nyelvre való rávezetését. Például az élelmes német vagy a tót, gyermekét cserébe adja; nézzük meg egy esztendő lefolyása után, tökéletesen beszél az általa azelőtt nem ismert nyelven. Igen sok tanító is, a ki magasztos missiot teljesít édes anyanyelvünk, a magyar nyelv tanítása körül, egy év leforgása alatt megtanítja a gyermeket. Nagyobb nyomaték kedvéért példával is szolgálhatnék, esetleg egy-két, fejét tagadólag rázó kar-társnak.

S mindez honnan van? Onnan, mert a direct módszer alkalmazása mellett beleviszik az életet abba a száraz nyelv tanulásba. Életet, mely útát tör, bont, mert friss erő lüktet minden erecskéjé-

ben. A szemléletet — össze forrasztva a szóval — találja fel. Így kérem lehetetlen, hogy hatványozott eredmény ne nyilvánuljon. Nem könyvből, nem száraz methodicai szabályok útján tanítják a nyelvet, hanem a maga valóságában, a maga zamatjában.

A mint látjuk ezt az életben, hasonlóképen vigyük be a mi speciális oktatásunkba is. A mi ott önkénytelenül kínálkozik, azt itt a tanító leleményességének, feltaláló képességének teljes tudatával elő kell varázsolnia. S ha egyszer előteremtette, kívánja meg még a leggyengébb gyermektől is, hogy ezt minden alkalommal helyesen alkalmazzza. Addig gyakoroljuk vele a már tanított anyagot, a míg teljesen vérévé válik. Az ily közvetlenül, elevenésséggel, szemléltetéssel tanított anyag nem mosódik el többé a gyermek emlékezetéből. Tudjuk jól, hogy a gyermek lelke fogékony, visszaemlékszik mindazon dolgokra, melyek kedélyére kellemesen hatnak és nem törlődik ki soha sem egy ily érdekes képnek a maga élénksége képzelő tehetségének világából. Ezt tudjuk magunkról is; még ma is emlékszem azon dolgokra, melyek kis koromban jelentékenyebb benyomást gyakoroltak reám. Már pedig, ha meg van a kép, meg van adva a kellő érdekelttség s ennek külső formája, lehetetlen, hogy azt — a képzettársítás törvényénél fogva — alkalomadtán mintegy önkénytelenül ne használja. Az alkalmoszerűségnek, mely tanításunknak zsinórmértéke, végig kell húzódnia nap-nap után, egész éven át tanításunkon. Mert csak így biztosíthatjuk fáradozásunknak eredményét.

Ez természetesen nehéz dolog, ilyet előteremtteni nem mindenki képes. Az, a ki megteszi kellő komolysággal, alapos tudással, a legjobb eredményeket éri el. Tanításunkban a jó tanterv mellett a tanító temperamentuma, lelki világa játszik nagy szerepet. Tartsuk szem előtt: a tanterv csak a mit és mennyit szabja meg, a mikéntet a tanító képessége, ügyessége s a viszonyok határozzak meg.

Sokan talán az itt elmondottakat nem veszik olya. mint a hogy azt én értem és hiszem. S a kik nem mérlegelik jól, mondhatom, csalódnak. Ismerek egy kollegát, ki a nyelvet a maga elevenségével kezdte tanítani; s mi lett a haszna? elítélték eljárását kartársai.

Igaz, őszintén megvallva, hiányzott nála a helyes tárgysorozat, nem volt meg a helyes systematikus feldolgozás, hanem csak ötletszerűen járt el tanításában. S ez csak részben az ő hibája, mert a fő kellék, a tanterv hiányzott, nem volt megadva az anyag, nem volt körülírva a kezelés módja, (erre is szüksége van egy-némely embernek s ezt a tanterv mellé csatolni igen ajánlatosnak tartanám) s így hát nem is volt meg a kellő eredmény. S ha hibáján kívül nem is ért el valami nagy eredményt, de minden esetre nagy érdeme az, hogy megmutatta, miképen lehetne és kellene a száraz nyelvtanítást érdekessé és elevenné tenni.

Az én óhajom is az, mint láthatják tisztelt kartársak, hogy vigyük be az iskolánkba a mai száraz, gyötrő tanítás helyett életet, vigyük be azt a nyüzsgő életet, melyet a siketnéma nap-nap után

lát, melyet természetesen az ő hibás nyelv-ismereteinél fogva kellő módon kifejezésre juttatni nem tud.

Igaz, nagyon általánosan szóltam a dologról. De hisz' ez alkalommal nem is óhajtottam részletesen egyes tárgyakra kiterjeszkedni, csak mintegy rá akartam mutatni arra a tanítási formára, melyet — szerény nézetem szerint — a siketnémák nyelvtanításánál legalkalmasabbnak találnék.

Az okot erre az az élettelenység, az a kedvetlenség szolgáltatta, melyet mostani tanításunkban tapasztalunk. Felrázni, felfrissíteni, fogékonynyá akarom tenni a tanuló kedélyét. Ez volt ez alkalommal célom, ezt a frissiséget szeretném látni leendő tantervünkben.

Herodek Károly.

Hogyan taníthatjuk meg a néma gyengeelméjű gyermekeket beszélni?

Felolvasta a Bremában 1898. szept. 6—9 tartott IX. konferencián **Piper Hermann** a dalldorfi hülyék intézetének inspektora.

Fordította: **Váradi Zsigmond.**

„Az alapvető nyelvoktatás hebegő gyengeelméjű gyerekeknél“ volt a téma, a melyről a heidelbergi konferencián értekezni volt szerencsém. A vita folyamán az tűnt ki, hogy többen az urak közül a néma gyermekek beszédtanulását értették az alapoktatás alatt, holott nekem a beszélni tudó, de hebegő gyengeelméjű gyermek alapvető oktatása volt a témám. E félreértéstől indítva, van szerencsém a kívánt témát „Hogyan taníthatjuk meg a gyengeelméjű néma gyermekeket beszélni“ a következőkben fejtegetni.

A szóbanforgó aphathikus gyermek kezelésénél elsősorban a némaság okát kell szem előtt tartanunk. A némaság okai lehetnek:

1. A beszédközpont megsérülése illetőleg megzavarodása, (vele született vagy szerzett)

2. Akarat hiány, a mely a beszédközpont defektusai vagy a rossz nevelés következménye lehet,

3. A szájüreg organikus elváltozásai (adenoidikus vegetatio)

4. A szájpapula, a fogak és a nyelv torzképződése. Az utóbbi három csoportban említett gyermekek szép reményekre jogosítanak a beszéd elsajátítását illetőleg, míg az elsőknél a tanulás nagy nehézségekbe ütközik.

A szájpapula a fogak és nyelv hiányos fejlődése ritka esetben okozza a beszéd hiányát. Ez esetben a szakorvos operatív beavatkozása egyengeti a paedagogusnak az útát és a siker többnyire örömdetes. Ez alkalomból nem akarom elmulasztani, hogy a fogak és a szájüreg ápolását ne tegyem szóvá. Nézzük azokat az eseteket, a melyekben az adenoidikus vegetatio az aphasia oka.

Dr. Gutzmann „A beszéd hibáiról“ tartott felolvasásaiban azt mondja: A mi a szájamandulát illeti, az a szájpapula nyálkahártyá-

jának azon a helyén van, a hol az ínyvitorla mögötti szájjal a choan-okba (belső orrnyílás) megy át. Körülbelül ezen a helyen van egy mandula forma képződmény, mely a két ínyív között elterülő mandulákhoz — mint már a neve is mutatja — hasonló és ezért harmadik vagy szájmandulának, vagy a felfedezője után Luschka-féle mandulának nevezik. Ez a mandula — az ínymandulához hasonlóan — szintén megdagadhat és ekkor elzárja a hátsó orrnyílást úgy, hogy az orrlégzés vagy részben, vagy teljesen akadályoztatik.

Ezt a daganatot nevezik a *szájmandula hypertrophiájának*, vagy *adenoidikus vegetatiónak*.

Az ide tartozó gyermekeket jellemzik: sápadt szín, folyton nyitva tartott száj és gyakori orr eldugulás; az ilyen gyermekek éjjel sokat horkolnak. E miatt az agy hátrányosan befolyásoltatik, miáltal gyengeelméjűség, — nem ritkán némasággal párosulva — lép fel. Ne mulasztjuk el soha az ily gyermekeket szakorvosnak megmutatni. Operatív beavatkozás nem ritkán meglepő eredményeket mutatott, a miről Kafeman, Bloch, Bresgen, Schäffer, Winkler, Gutzmann stb. művei tanúskodnak. Az operáció után kezdetét veheti a tanítás, a mely öröndetes sikert eredményez a legtöbb esetben.

A mi az akarathány okozta némaságot illeti, az ebben szenvedő gyermek beszédszerve teljesen normális; hall tökéletesen, és beszédszerveit az artikulatiohoz szükséges helyzetbe hozhatja de az *akarat* hiányzik. Az ily gyermek gyakran beszél is halkán, ha senki meg nem figyeli, de mihelyt észreveszi, hogy megfigyeljük, akkor elnémul. Az ilyen gyermekek rendesen apatikusak és rendkívül félénk természetűek. Az ebbe a kategóriába tartozó esetekben a tanítást igen hathatósan támogató eszközök a torna, ének, szemléltető oktatás és kézügyesítési oktatás. Végre a beszédcentrum sérülése okozta némaság foroghat fenn. Magától értetődik, hogy ezek a legsúlyosabb esetek.

A gyermekekkel vele született némaságnál a legtöbbször javulást remélhetünk; másként áll a dolog oly gyermekeknél, kik *esés*, *epilepsia*, (eskór) *meningitis* (agyhártya gyulladás) következtében lettek némákká: ilyen esetekben azonban a tanítás szintén segíthet még.

Mármost hogyan szólaltathatjuk meg a szóban forgó gyermekeket?

Hogy mily adag ügyszeretet és türelem kell az ily szerencsetlenekkel foglalkozónak, azt talán fölösleges hangoztatni.

Legyen szabad a fentiek illusztrálására egy pár példát felhozni.

I.

Nevezetesen: Egy 6½ éves fiúcskáról van szó, aki 4 éves kora óta gerincoszlop elgörbülés következtében orvosi rendeletre éjjel nappal egyenesítő deszkán fekszik. A gyermek a ki ennek folytán vízszintes fekvéshez volt szokva, nem tudott járni, mert a

lábak öntudatos használását elfeledte; etetni kellett és csak kásás ételeket nyújthattak neki, mert nem tudott rágni; nagyon tisztátalan volt. Jól látott és hallott, de beszélni nem tudott, csak artikulálatlan hangokat hallatott. Az orrán át lélegzett, a szája rendesen hermetikusan be volt csukva. A gyermek most 10 éves; nagy és izmossá lett; gerinczgörbülése elmúlt, a fiu segítség nélkül szalad és tudja hogy környezetében mi történik.

Ha az ajtón kopognak: kiáltja „szabad“, köszönti a belépőt; megkülönböztet és megnevez 100-nál több tárgyat, miket természetben vagy képben megmutatnak neki.

Egész mondatokban érthetően, de hebegve beszél; így például az „r“-t nem tudja helyesen kiejteni és más hangokkal helyettesíti (pararhotacismus) pl. „Raupe“ helyett „Naupe“; „Rose“ helyett „Bose“; „Reh“ helyett „Heh“ stb. ejt. Az aphasia ez esetben a beszédcentrumnak egy veleszületett hibájának a következménye. Már most hogyan értem el a fent említett eredményt?

Mint már fent láttuk a fiu több éven át vízszintes helyzetben volt kénytelen feküdni, nem beszélt, csendesen, szótlanul viselte magát és csak ritkán hallatott tagolatlan hangokat. Különösen fontos körülmény volt az, hogy csak az orrán és soha sem a száján át lélegzett. Mindenki tudja, hogy a beszélés alkalmával a lélegzés a szájon és nem az orron át történik. Első dolgom volt tehát a gyermeket a száj-légzésre kényszeríteni. Azt az orrlyukak óvatos elzárása által értem el. Most a gyermek kénytelen volt a száján át lélegzeni, ami eleinte szabálytalanul és kis szájnyílással történt. 14 napi ily gyakorlat után a rendes be és ki légzés szabályozására kellett törekednem. Ezt csak a száj teljes kinyitásával lehetett volna elérnem. A hiányos fogképződés és a foghús kényessége miatt okvetlen valami eszközt kellett kieszelni, hogy a száj könnyűséggel, — a gyermek bántódása nélkül — kinyitathassék. Az állat leszorítanom nem sikerült; csonttal próbát tennem nem volt tanácsos és így nagy fáradság után egy műszerész-boltban egy készülékre akadtam, a mellyel veszély nélkül szoríthattam le a gyermek állát. Ebben a posztóban — bedugott orrlyukak és leszorított állal — 10—15 és több másodperczig maradt a gyermek; 30 másodpercznél tovább nem. Ez a gyakorlat is egynehány hétig tartott és meghozta a remélt eredményt. Most a beszéléshez kellett az első lépést megtenni; de mily hiábavalónak bizonyult eleinte minden fáradozás. A gyermek figyelemmel nézte alsó állam mozgásait és nyitott száját, hallotta az „a“ csengését, a mit élesen és hangosan mondtam. Tekintetével kísérte hangomat és én szándékosan majd előtte, majd feje mögött, majd jobbra vagy balra hangoztattam. Jól sejtettem, hogy a centralis zavar ebben az esetben az akaratot is gátolja és ezért a következő tornagyakorlatok alkalmazását tartottam czélszerűnek.

1. A gyermeknek mind a két karját saját mellére raktam — a gyermek még mindig vízszintes irányban lecsatolva feküdt — és felfelé löktem.

2. Mindakét kart felfelé nyújtattam, a tenyereket befelé fordítva széjjel és ismét összecsaptam. Hosszas gyakorlás után a gyermek maga is elvégzvé e gyakorlatokat. E gyakorlaton kívül — mint-hogy abból a feltevésből indultam ki, hogy a bal beszédcentrum sérült — a jobb agytekervényre kíséreltem meg — a bal kézzel végzendő gyakorlatokkal — hatást gyakorolni. E célból a következőleg jártam el.

1. A gyermeknek egy mozgatható fejű báránya volt, amely, ha leszorították a fejét, hangot adott. A fej leszorítását a bal kezével kellett a gyermeknek végeznie.

2. Egy labdát vagy egy golyót kellett a gyermeknek egy eléje tartott edénybe tennie és kivennie. Most majd előre, majd hátra, jobbra, balra, közelebb és mindig messzebb tartottam az edényt; ezáltal a gyermeknek a megfigyelő és gondolkozó képességét véltem fejleszteni.

3. Fröbel féle alkalmas játékokat játszottam vele. (balkézzel).

4. E torna és balkézi gyakorlatok célhoz vezettek. A gyermek megtanulta az „a“-t hangosan ejteni. Eleinte csak akkor mondott „a“-t, ha száját a készülékkel kinyitottam; később már a nélkül is utánam mondotta és végül maga gyakorolta, különösen reggel, mikor felébredt.

Ehhez csatoltam most az „u“-t. Mindkét kezemmel előre toltam az ajkakig az arcot és így nyertem az „u“-hoz való szájállást. Sok előmondás után végre sikerült az „u“-t kihoznom. Most a magánhangzók 3-ik fő szájállását az „i“-t iparkodtam elérni oly formán, hogy a két mutató ujjammal a szájszéleket szélesre húztam és a hüvelykujjaimmal az alsó állat felfelé szorítottam, hogy a fogsorokat egymáshoz közelítem; így sok fáradság után kihoztam az „i“-t, melyet az előbbi két hanggal felváltva gyakoroltam.

Az orvos ellenében táplált azon kívánságom, hogy a gyermeket álló helyzetbe fektessük, hosszas idő után teljesült. A tanítás, mely mindinkább szélesebb körben folyt, most tükör előtt történt. Öröm volt hallani, mikor a gyermek egy hangot könnyen felfogott, utánamondott, a hangokat összekapcsolta és tárgyakat is tanult megnevezni. Jellemző volt, hogy a gyermek csak 5, 6 másodperc multával mondta utánam a hangoztatott mondatot vagy szót. Röviden akarom még felemlíteni, hogy az „a,“ „b,“ és ennek összekapcsolását valamint az ezekből képezhető szavakat gyakoroltam. Hogy mily eredmény éretett el e gyermekkel máig, azt fent már említettem.

Ausztria és Németország néhány nevezetesebb siketnéma-intézetéről.

A nagym. vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úrhoz felterjesztett tanulmány-
úti jelentés.

— Irta: **Eliás J.** (Arad.) —
(Folytatás)

II. A prágai intézet.

Előre tudtam, hogy Prágában nem igen lesz mit tanulni. Amint azonban érdeklődéssel szemléli az ember az egy letűnt régi korszakból megmaradt emlékeket, úgy én is gyakorlati keresztülvitelében óhajtottam látni az ugynevezett Frost-féle módszert, melyet csakis Prágában alkalmaznak. Ez a módszer tudvalevőleg abban áll, hogy a hitoktatást nem előszóval, hanem jelekkel tanítják.

Az intézet maga piszkos helyiségeivel rossz benyomást tesz az emberre. Van ugyan tágas udvara és kertje, de ezek látása nem képes a többi helyiségek megtekintése által támadt lehangoltságot ellensúlyozni.

Az igazgató Kmoch Károly, ki — paedagogiai nézeteinek avultsága mellett — igen lekiismeretes és buzgó ember benyomását teszi. A növendékek is rendkívül ragaszkodnak hozzá. Hajlott kora daczára ő tanít legtöbbet az intézetben, heti 26 órában, míg a tanítóknak csak heti 21—23 órájuk van, ami bizony siketnémáknak kevés.

Két napi ott tartózkodásom ideje alatt kétszer voltam jelen Kmoch hittani óráin. Első nap mintegy 30—40 második és harmadik osztályos német és cseh növendék jelent meg az aulában, ahol Kmoch egy 5—6 méternyi hosszú emelvényen ide-oda járkálva, mesterséges és természetes jelekkel Izsák feláldozását és Lóth történetét adta elő. Hogy mikép folyt le ez a tanítás, annak leírása nem komoly jelentésbe való. A gyermekeknek persze nagyon tetszett, de nem azért, mintha tanulságos lett volna, hanem valószínűleg jól mulattak rajta ők is, épúgy mint én.

Másnap az első osztályok hittani órája szintén az előző napon látottéhoz hasonló módon folyt le.

Az ember nem is hinné, hogy egy máskülönben derék, művelt és lelkes ember mennyire zárkózhatik el a haladás elől, amely pedig manapság minden ajtón bekopogtat. Úgy látszik azonban, hogy a prágai intézet régi és építészeti szempontból híres falai, amelyekről Goethe is Faustjában megemlékezik, midőn azokból a sátánt szállítja ki, a haladásra nézve kínai falat képeznek; a sátán pedig a rossz módszer alakjában még mindig kísért bennök.

Van ott még fiatal siketnéma tanító is az egyik cseh osztályban, siketnéma a rajztanító és a kézimunka-tanítónő is. Hogy ezek mily eredményt képesek felmutatni, arra kár a szót vesztegetni. Néhány apácza, továbbá az igazgatón kívül még két pap tanít az intézetben, még pedig önálló osztályokat. A tanítók között van néhány haladni kívánó is, de jóakaratauk bilincsbe van verve.

Az eredmény fölötté silány. Az osztályok túlvannak tömve, 13—19 gyermek ül egy-egy teremben. Az első osztály pap-tanítójának alig van fogalma az articulatio-oktatásról. A többi osztályokban is alig tudnak valamit a gyermekek. Ehhez hozzájárul még az a sajnálatos körülmény is, hogy a tanfolyam csak 5 évre terjed, midőn alig tudják magukat csak szakgatottan, egyes szavakkal kifejezni. Ezt azért teszik így, mert Csehországban is kevés (4) az intézet, és mégis azt akarják, hogy minden gyermek tanuljon valamicskét *)

A tanszergyűjtemény meglepett gazdagságával; ez azonban az osztályoktól távol eső termekben van elhelyezve, úgy hogy nem lehet könnyen hozzáférni, tehát — egyéb jelek után is ítélve — nem is igen használják.

Megemlítem még, hogy távozásom alkalmával Kmoch igazgató az ő bibliájával kedveskedett, melyhez hasonló könyv aligha látott még napvilágot.

Szomorú szívvel távoztam e helyről, mert látnom kellett, hogy azok a boldogtalan teremtesek, kiket balszerencsájök ide ebbe az intézetbe vezetett — pedig még külföldiekkel is dicsekesznek — kénytelenek majdnem oly tudatlanul elhagyni az intézetet, mint ahogyan beléptek.

III A drezdai intézet.

A szász királyságban a siketnémákra nézve is ki van mondva a tanítási kötelezettség. Az országnak két nagy siketnéma intézete van: a drezdai és a lipcei. Mindkettő társadalmi úton keletkezett, de amint ez rendesen történni szokott, ez az állapot itt is csak ideig-óráig tartott, mert mikor valamely iskola nem hat már az újdonság ingerével az emberekre, az érdeklődés és a jövedelem is megcsappan.

Szászországban 7 éves korában, még a szülők akarata ellenére is, intézetbe viszik a gyermeket; a költségeket, melyek a nagyon egyszerű életmód mellett — csak egy tál ételt kapnak délben — nem túlságosan nagyok, a szülők viselik; ha erre képtelenek, a község és az állam együttesen. Legtöbbször persze az utóbbiakra háramlík ez a kötelesség, mivel úgy mint mindenütt, ott is a legtöbb siketnéma gyermek szegény szülők gyermeke.

A jótékonykezélú hagyományok most már nem a fentartásra fordíttatnak, hanem ezekkel az életbe kilépő vagy megszorult felnőtt siketnémákat segítéyzik.

Stötzner Ernő udvari tanácsos, igazgató nem csak ennek az intézetnek áll az élén, hanem a közeli *Plauenban* levő úgynevezett előiskolának, valamint a felnőtt siketnéma leányok menházának is. A plaueni iskolába már 6 éves korában veszik fel a gyermekeket és ott tartják őket 1—2 évig, mely idő alatt előkészülnek a tulajdon-

*) Kmoch a siketnémára nézve elegendőnek tartja, ha a legszükségesebb hit- és erkölestani fogalmakat sajátítja el; a beszédbeli- és egyéb kiképzés nála alárendelt szerepre van utálva. Ez is az ő nagy tévedéseinek egyike.

képeni oktatásra. A Drezdában levő menházba, melynek szervezeti szabályzata egy példányát magammal el is hoztam, felnőtt siketnéma leányokat vesznek fel, kik ott kézimunkáival foglalkoznak.

A drezdai nagy intézetben 21 tanító működik. A nagy intézeteknek, hátrányaik mellett is, meg van az az előnyük, hogy a tanulók nagy számánál fogva azokat tehetségük szerint lehet párhuzamos osztályokba beosztani. Drezdában pld *I. a), b) és c)* osztályok vannak. Az ezekben az osztályokban elért eredmény közötti különbség feltűnő.

Daczára annak, hogy Szászországban a kormány sokat tesz a siketnémák érdekében, mégis találhatni itt is osztályokat 12—14 növendékkel. — A tanfolyam csak 6 évfolyamra terjed, de 8 évesre lesz kibővítve.

A tanítás a drezdai intézetben sem folyik minden osztályban a tiszta német módszer szerint, amennyiben egyes tanítók még kéznél levő tárgyakat (ablakot) is jellel mutatnak. Van azonban már sok olyan tanító is, ki csak ritkán használ jeleket. Nagyjában véve mégis a német módszert követik, de a jelektől sem irtóznak.

A tanítók és növendékek közötti viszony nagyon benső, mondhatni családias.

A gyermekek kiejtése, ha nem is mindig kifogástalan, de általában véve mégis érthető. Szókincsök, bár nem oly gazdag, mint a bécsieké, de mégis figyelemreméltó. Az írásbeli dolgozatok nem igen elégitettek ki; szótárt itt sem találtam.

Czélyszerű a kis növénykert, amelyben a leggyakrabban előforduló növényeket termelik. Gyönyörű az új torna-csarnok, melyben élvezettel néztem végig egy torna-órát, amely tantárgy a németeknél mindenütt és minden foku iskolánál nagy szerepet játszik.

Nagy gondot fordítanak a kézügyességi oktatásra, amit mindenütt intézeti tanítók tanítanak külön díjazás mellett. Az e tárgy tanításánál tapasztalt eredményről, különösen ennek erkölcsi oldalát tekintve, mindenütt a legnagyobb meglepéssel beszélnek.

A rajzoktatás nem áll azon a fokon, amelyen a siketnéma életpályájára való fontosságánál fogva állnia kellene. Az alsóbb osztályok részére egy siketnéma rajztanító van alkalmazva, a felsőbbekben pedig szakember.

A továbbképző-tanfolyam felállításának eszméjével most foglalkoznak.

(Folyt. köv.)

L a p s z e m l e.

Blätter für Taubstummtenbildung.*)

A január havi első és második szám a következő bennünket érdeklő tartalommal jelent meg:

A physiopsychologiai processusok összehasonlítása az érzékek és a siketnémák beszéd tanulásánál és az ebből levonható következtetések a beszédre oktatás methodikájára.

Az 1862. évben — úgymond — Broca meglepte a művelt világot azokkal a vizsgálati eredményekkel, a melyeket az aphasikusokon végzett tanulmányai alkalmával talált. Idővel az ő ösztönzésére Charcot, Wernicke, Stricker, Kussmaul és mások folytatták a vizsgálatokat. Broca az aphasia kórképéből mindenek előtt meghatározta, hogy a beszédképesség székhelye egészséges embereknél a 3. agytekervény alsó részén (balkezeseknél ugyanott az agy jobb felén) van.

Az aphasia további megfigyelése azt állapította meg, hogy nem kísérik mindig egyforma jelenségek. Így sok esetben nemcsak a beszéd hiányát konstatálták, hanem találtak oly eseteket is, midőn a beteg a szavakat fordítva használta (paraphasia), az írott szó értelmét nem tudta (alexia). Gondolatait és az elmondottat nem tudta írni (agraphia) és végül a logikus vonatkozásoknak grammatikai alakba való formálására képtelen volt. Az aphasiának ez a sokféle alakja egymástól teljesen függetlenül fordul elő. Ebből kitűnik, hogy a nyelv több oly szellemi működésnek komplexusa mely működések nem egy pontban, hanem elkülönített, de azért az egészséges embernél egymással összeköttetésben levő műhelyekben, idegcentrumokban történik. Ezen centrumok összeköttetését az impressív (sensorikus) és az expressív (motorikus) idegek eszközlik. Ezen említett centrumok emlékező tehetségnek neveztetnek. Ezek közül néhány az agykéreg alatt van (subcortical) mások meg az agykéregben magában vannak, néhány meg a nyílt agyban székel.

1) Milyennek képzelhetjük az érzékekű ember beszédtanulásához szükséges idegapparátust?

A gyermek környezetétől hallja a beszédet; hallása útján hallási benyomásokat szerez, a melyek a hallási központhoz jutnak és itt beraktározatnak. Az idáig sensoricus pályán mozgó benyomások a hallási centrumról egy másikra a beszéd centrumára hathatnak, a honnan motorikus idegek húzódnak a beszédszervekhez és ezek mozgásait szabályozzák. E mozgások természetesen eleinte kezdetlegesek, ügyetlenek és mindinkább tökéletesednek. Most a beszélni tanulás első stadiumát tartjuk szem előtt, a mikor ugyanis a gyermek a hallási inger folytán az első szótat kísérel meg utánozni. Pl. Azt mondjuk a gyermeknek „vau vau“ és mutatunk neki egy kutyát. A szó fixirozása mellett még a kutya képeinek a látási centrumba való felvétele is megtörténik, amely utóbb fogalomként megtelepszik az agykéregben.

Az agykéregnek az a pontja, a mely a fogalomképek gyűjtőhelyeként szerepel, nevezetessé fogalom vagy eszmeközpontnak. Ez is összeköttetésben áll a hallási centrummal oly formán, hogy ha a gyermek hallja a

*) Szerkeszti Walther Ede, kiadja: Elvin Staude Berlin Potsdamer Strasse, 122 c.

„vau vau“ szót, akkor rögtön egy kutyát képzel maga elé és fordítva: a kutyának a megpillantása a „vau, vau“ hangképét tudatossá teszi és annak kiejtésére ösztönzi a gyermeket. A gyermek megérti az önmondotta és másoktól hallott szokat. A gyermek később az iskolába kerül, a kol olvasni és írni, tehát oly két dolgot tanul, a mely — az előbbi példához hasonlóan — összefügg egymással. Az előírt betűt felfogja a szem: a látási ideg átviszi a betű írott képét az agyba, a subcortical fekvésű írási központba. De a gyermek nemcsak felfogja az írás formáját, hanem egyszersmind utánozza is. E célból egy másik, még mélyebben — a nyílt agyban — fekvő pont, a motorikus írási központ ingereltetik, a honnan a kéz mozgási idegei ágaznak szét.

Az olvasásnál az írási képek szintén az írási emlékezetre, de a hangos olvasásnál nem a motorikus írási központra, hanem ugyancsak a nyílt agyban fekvő motorikus beszédközpontra gyakorolnak izgalmat és így hangokká váltja ki.

A cikk további folyamán a siketnémák beszéde apparatusának mikénti képződését magyarázza, Sajnáljuk, hogy nem hozhatjuk szószerint a cikket, de a cikkhez való magyarázó sémát — minthogy nem vagyunk még erre berendezve — nem nyomathatjuk le, pedig a cikk további részletei csak annak segítségével érthetők meg.

A cikk végén összefoglalja azokat az alapelveket, a melyek a mondottakból kiválgatlanok és ezek:

1) Hasonló külső körülmények között a siketnéma szellemi és beszédbeli képessége nem érheti el az érzékű képességének fokát.

2) A jelbeszédben és írásban való kiképzés legközelebb fekszik hozzá természeténél fogva, de

3) a külső szükségesség és a lehetőségre való tekintettel valamennyi siketnémának kell a hangzó beszédet megtanítani.

4) Folytonos gyakorlás által kell a soká pihent idegeket ruganyosakká tenni.

5) Ahol nehezen boldogulunk (gyenge tehetségű siketnémáknál) az új idegpálya megtermékenyítésén, ott segítő eszközül a jelbeszédet alkalmazzuk.

6) A siketnémának művészileg elsajátított nyelvtudása nem hasonlítható össze az érzékűnek idegen nyelveknek való tanulásával.

7) A nagy internatusok okozzák a siketnéma oktatás iránt való kifogásokat; tehát kis, részint internatusokká, részint externatusokká kell azokat átalakítani.

A 2 számban Marquardtts értekezik „A siketnéma intézetek viszonyáról a kilépett növendékekhez.“ Minthogy a cikket folytatni igéri, visszatérünk még rá.

Lehm lipcei kollegánk „Kérdések siketnéma-tanítóknak való megfontolásra“ címen a következő kérdéseket, a melyekre ő röviden megfelel, intézi kartársaihoz.

1 Tévedésben voltak-e a siketnéma tanítók a módszert illetőleg? Nem.

2. Megismerték-e a siketnéma-tanítók a siketnémának igazi természetét? Csak részben.

3. Helyes volt-e a franczia módszer (de l' Epée) a siketnéma-oktatásban? Nem.

4. Helyes-e a német (Amman-Heinicke) módszer? Csak részben.

5. Helyes volt-e a bécsi iskola és a prágai intézet igazgatójának-Frostnak a módszere? Ez sem.

6, A tiszta német (Vatter) módszer a siketnéma természetének megfelelő-e? Nem.

7. Helyes-e Maylandi módszer? Hamis a hangképzést illetőleg.

8. Helyesek-e a különféle amerikai rendszerek? Nem! egy azonban a régi szisztémák és az új módszer között mozog, a melyek a hamburgi kongresszuson kell, hogy vázoltassanak.

9. Tanítandó-e a jelbeszéd? Igen.

10. Engedjünk-e tért az új ABC-nek is? Igen.

11. Melyik tehát a természetes, teljes rendszer, melyszerint — a minden kategóriába tartozó siketnéma tanítandó? Ez a Göpfert és Forchhammer reform eszméiben foglaltatik-részben.

12. Milyen eszerint a legtekélyesebb szisztéma? Ez az Amman Heinicke-féle módszer reformja.

13. Létezik-e bizonyos értelemben egy arkanum (titkos gyógyszer) siketnémák számára? Igen.

14. Milyen-ez? Ezt a jövő fogja megmutatni.

Váradizsigmond ismerteti ezután a magyarországi gyógypaedagogiai intézetek közül a zizraelita siketnémák országos intézetét.

V. Zs.

Hazai hírek.

A vakok új intézetének tervei. A vallás- és közoktatásügyi miniszter meggyőződést szerezve arról, hogy a vakok nevelésügye a régi czélszerűtlen és szűknek bizonyult intézeti épületen akad fenn s e miatt nem tarthat lépést a rohamosan haladó külfölddel, elhatározta, hogy a vakoknak a városliget keleti szögletében fekvő Fischhof-telken, a Hungária- és István-út sarkán új épületet emeltet. Egyben megoldani óhajtván a vak iparosok foglalkoztatásának égetővé vált kérdését, műhelyek és vak munkáslakások építésére, tehát az intézettől elkülönítve egy foglalkoztató telep létesítésére is megadta az engedélyt.

Ezek alapján dr. nárai Szabó Sándor ministeri titkár úr, ki az ügyet erélyes kézzel és visszarettenthetetlen buzgalommal vette kezébe, még 1897. november havában a külföld jelesebb intézeteinél szerzett tapasztalatok felhasználásával egy építési programmot dolgoztatott ki s azt saját elnöklése mellett egy szakférfiakból álló bizottsággal felül is vizsgálhatta.

E dolog, mint örömmel értesülünk, ma már annyira haladt, hogy Baumgartner és Herzog műépítészek, a kik a tervezéssel megbíztak, a program alapján elkészített épületterveket a költségvetéssel együtt e napokban a ministerium elé terjesztették. A tervek — alkalmunk volt megnézni azokat — nevelési szempontból itélve igen sikerültek. A műépítészek egész odaadással bocsátkoztak a vakok intézete specziális kívánatainak tanulmányozásába s így sikerült nekik a legnagyobb nehézségeket is ritka ügyességgel, zseniális leleményességgel megoldani.

A tervek végleges kivitelre elfogadva még nincsenek. A financiális dolgokon kívül még néhány paedagogiai és elvi kérdés vár meg-

oldásra. Ilyen pl., hogy építtessék-e a nagytermen kívül még egy külön rom. kath. kápolna, a mi 18,000 frttal drágítaná az építkezést, vagy pedig — tekintettel az ápoló apácákra — elegendő lesz egy egyszerűbb imaszoba is?! Továbbá elhatározandó az is, hogy az eddigi tapasztalatok után mennyi gond fordíttassék a vakok zeneoktatására s mily irányban, kenyérkereseti vagy pusztán csak kedélynevelési szempontokból történjék az, mert ettől függ, hogy mennyi helyiség foglaltatik le a zeneoktatás számára.

A foglalkoztató műhelyek és munkás-otthon terveinek végleges elfogadása előtt pedig eldöntendő, ha a poroszok steglitz-i munkás-otthona mintájára kabin-rendszerben (minden vak munkás egy külön kis szobát kapna) — vagy pedig a sokkal olcsóbb szászországi, königswartai asyllum mintájára közös háztartásra, tehát közös hálók-, ebédlők-, társalgókkal rendeztessék az be?!

Daczára, hogy e kérdések még véglegesen megoldva nincsenek s ezek megoldása szerint változást szenvednek a jelenlegi tervek, mégis — látva a műépítések alapos és a program szellemétől áthatott munkálkodását — a legszebb reményekkel vagyunk eltelve; s mert át van véve a külföldtől mindaz a mi czélszerű és jó és elkerülve az elkerülendőt s e mellett még a hazai viszonyok követelményeinek is elég van téve: bátran állíthatjuk, hogy a pompa, a dísz, a luxus elkerülése mellett is a maga nemes és okszerű egyszerűségében a vakok budapesti állami tanintézetének új épülete nem csak a legújabb, de egyszersmint valamennyi e fajta intézet között a legraktikusabb is lesz.

A végleges kivitelre elfogadott terveket annak idején részletebben ismertetjük.

Mihalik Lajos.

A **gyógypaedagogiai tanintézetek országos szaktanácsa** megalakulása óta 3 ízben tartott gyűlést. Bár mindenbe beletekintésünk nincs ugyan, de a mely dolgokról tudomást szerezhettünk, meggyőzték bennünket arról, hogy a szaktanács fontos hivatásának tudatában van. A tanácskozás tárgyait legtöbbször az iskolák és intézetek folyó ügyei képezték. Legnevezetesebb intézkedései közé tartozik az a javaslata, mellyel a rég megoldásra váró siketnémák oktatásügyének tantervkérdését végre a megvalósulás stádiumába terelte. A vallás és közokt. miniszter u. i. köriratot intézett az összes siketnéma-iskolákhoz és intézetekhez, melyben a tantestületeket egy-egy egységes tanterv készítésére szólítja fel. Előre láthatólag a miniszter úr eme felhívására a kartársak egymással nemes versenyre kelnek és a régen nélkülözött egységes tanterv ily formán végre hát elkészül. A tantervvel kapcsolatban a tanítóképző-intézeti tanárok képesítésével is foglalkozott a szaktanács, erre vonatkozólag több pontozatból álló fontos előterjesztést tett a miniszter urnak, a kinek döntésétől függ a kérdés végleges megoldása. Tárgyalta továbbá a *gyengetehetségű* gyermekek számára egy Budapesten felállítandó mintaiskola tervezetét is és amint a napilapokból értesülünk, a székesfővárosi kir. tanfelügyelő meg is tette a lépéseket, hogy a budapesti gyengetehetségű gyermekek összeszámlál-

tassanak és a székes fővárossal közösen felállítandó iskola minél előbb a megvalosulás stádiumába juthasson.

Dadogók vizsgálja. Skultéty Lajos, a hülyék intézetének tanára tanfolyamot szervezett budapesti dadogók és hebegők számára és e hó 2-án mutatta be fáradozásának gyümölcsét szép számú érdeklődő közönség jelenlétében. A ministerium részéről Dr. Szabó Sándor, ügyosztályunk vezetője és a szaktanács képviselőjében Borbély Sándor előadó voltak jelen. Az elért eredmény méltán nyújthat Skultéty kartársunknak bátorságot és kitartást hason mérvű buzgóság kifejtésére, mert a tapasztalt eredmény szépnek mondható.

A temesvári siketnéma-iskola felügyelő-bizottsága azon kérelemmel fordult a magas ministeriumhoz, hogy a jelenleg 4 osztály befogadására épített iskoláját egy 6 éves tanfolyammal bíró iskolává, illetőleg internátussá bővíthesse ki. Érdekel tudnunk azt, hogy a szaktanács ez említett 6 éves tanfolyamot, illetőleg mily elvi álláspontot foglal el.

Megbízás. Roboz József a vácsi siketnéma intézet igazgatója betegségére való hivatkozással kérte a miniszteriumot, hogy mentse fel a szaktanács üléseiben való részvétel alól. A miniszter úr ő n. méltósága kérését teljesítette és betegségének tartamára a vácsi intézet tanári testületéből Klis Lajos rendes tanárt küldötte ki a szaktanácsba.

Vaday József „Hibás beszédűek gyakorló könyve“ című munkáját — melyről a „Magyar Gyógypaedagógia“ 5. füzeté is elismerőleg nyilatkozott — a szaktanács kiadta az illető könyvbíráló bizottságának. Annak idején mi is ismertetni fogjuk.

A kaposvári siketnéma-iskola fejlődése. Klinda Kálmán, a siketnémák kaposvári iskolájának igazgató-tanára, daczára annak, hogy a folyó tanévben tanerők hiányában maga mellé segítséget nem kaphatott, mégis 10 új növendéket vett fel. Az ügybuzgó igazgató-tanár úgy osztotta be magának a 2 osztály tanítását, hogy a II. osztályt délelőtt, az I. osztályt pedig délután tanítja. Az iskola igazgatósága által gyűjtött segélyekből 2 növendék teljes ellátást élvez, 4 pedig segélyt kap. Az iskola jövőjét biztosítva láthatjuk, mert a felügyelő bizottság buzgólkodása mellett, Kaposvár városa is mindent megtesz az iskola fejlesztésére, minek fényes tanujelét adta akkor, midőn az iskolának a város egyik legszebb helyén — az új állami gymnasium szomszédságában adott — telket. Az új iskola építéséhez legközelebb hozzáfognak.

Szerkesztői üzenetek.

Dr. Trager J. ügyvéd Vác. A felajánlott cikket, mivel az nem *kizárólagosan* szakmánkba vágó dolgokat tárgyal, legnagyobb sajnálatunkra nem közölhetjük. Jogi szempontból azonban nagyon értékes és érdekes, azért valamelyik jogi szaklapba tessék beküldeni. Üdvözlét! — **Zádor E. Temesvár.** Küldeményeidet a jövő számban önkéntlen közleni fogjuk. — **Kelemen J. Budapest.** Legyen szerencsénk szerkesztőségünkben.